

MATURITNÝ OKRUH 8

DIFERENCIÁCIA SLOVNEJ ZÁSoby

Slovná zásoba – je to súhrn všetkých slov, ktoré existujú v jazyku. Je zachytená v slovníkoch.

POZNÁMKA: Prepojiť s iným MO, kde sa spomína napr. aktívna/pasívna SZ, individuálna a pod.!

Slová podľa pôvodu

- a. **domáce slová:** mamička, chlieb, stôl, čítať, otec, matka.
- b. **cudzie slová:** zdomácnené, prevzaté, kalky:
 - **zdomácnené slová:** píš sa podľa zásad slovenského pravopisu, v zhode so svojou dnešnou výslovnosťou – nepociťujeme ich cudzosť (*omša* (z lat. *missa*), *kráľ* (podľa nemeckého *kráľ*a *Karl*), *škola* (z gr. *schola*), *adresa*, *bača*, *halier*, *dáma*, *gavaliér*, *inžinier*, *garáž*, *krakoviak*, *doktor*, *brigáda*, *kríza*, *žurnál*, *džíp*, *džínsy*).
 - **prevzaté:** čiastočne sa prispôbili slovenčine - *bača*, *vatra*, *valach* (rumunčina). Najstaršiu a najpočetnejšiu skupinu týchto slov tvoria slová so slovesným základom gréckeho a latinského pôvodu (*poliklinika*, *polyhistor*).
 - **internacionalizmy:** medzinárodne používané; väčšinou slová latinského a gréckeho pôvodu, len čiastočne upravené a zmenené (*pedagogika*, *literatúra*, *epidémia*, *viróza*, *kosínus*, *lexikológia*, *distribúcia*, *akcia*, *futbal*, *kupé*, *karcinóm*, *softvér*).

Slová podľa expresivity

neutrálne – slová, ktorými nevyjadrujeme citový vzťah (*dom*, *škola*, *sladký*, *vysoký*)

expresívne – slová, ktorými vyjadrujeme citový vzťah

vyjadrujú kladný postoj:

zdrobneniny (deminutíva) – podávateľ vyjadruje svoj pozitívny vzťah k pomenúvanej realite + ktoré pomenúvajú drobné veci (napr. *mačička*, *psíček*...)

eufemizmy – podávateľ nimi zmiernuje alebo zjemňuje svoj prejav, napr. *nehovorí pravdu* namiesto *klame*, *byť pri tele* namiesto *byť tlstý*

familiárne a dôverné oslovenia – sú lichotivé slová s príznakom maznavosti, používajú sa hlavne v súkromných prejavoch (*ocinko*, *holúbok*, *zlatko*)

vyjadrujú záporný postoj:

pejoratíva – sú hanlivé slová, ktorými sa vyjadruje záporný, pohrdavý alebo odsudzujúci postoj (*žbrnda*, *držgroš*, *pracháč*, *driachmat*)

zveličujúce slová – opak zdrobnenín, slová ktorými zveličujeme základný význam (*hlavisko*, *psisko*, *chlapčisko*...)

vulgarizmy – hrubé, neslušné výrazy, s výrazne negatívnym nábojom, sú v rozpore s etikou spoločenského správania

Slová podľa doby používania

archaizmy - pomenúvajú existujúce javy a veci, nahradili ich však modernejšie slová, preto sa nepoužívajú (*herba* - *geometria*)

historizmy - sú spisovné slová pomenúvajúce javy a predmety, ktoré zanikli alebo sa už sa bežne nepoužívajú, zanikli spolu vecou, ktorú pomenúvali (*šesták*, *dvoran*)

zastarané slová - pomenúvajú existujúce javy a veci, sú to spisovné slová, ktoré majú novšie pomenovanie, niektoré z nich však používajú príslušníci staršej generácie (*bukréta* - *kytica*)

neologizmy - slová, ktoré vznikajú na pomenovanie nových predmetov alebo javov (*čip*)

SVETOVÝ ROMANTIZMUS

(koniec 18.storočia - začiatok 19.storočia)

- prechodným obdobím medzi klasicizmom a romantizmus bol **PREROMANTIZMUS** (nazýva sa i sentimentalizmom, vznik v Anglicku, preromantizmus odmietal feudalizmus, požadoval tvorivú slobodu)
- *Veľká francúzska buržoázna revolúcia* → pád feudalizmu a vznik kapitalizmu, vláda peňazí nad človekom → revolta (osobná vzburá)

Znaky romantizmu: v dielach prevláda **cit, fantázia, vášeň. spontánnosť, subjektivismus, individualizmus, silný záujem o ľudovú tvorbu, nenapodobňovanie**, t.j. originalita, **autoštylizácia** (=stotožňovanie autora s hrdinom), „**harmónia kontrastov**“ (niečo škaredé a pekné zároveň), **synkretizmus literárnych žánrov a druhov**

Žánre romantizmu: balada, romanca (nové žánre), romány, básnické poviedky

Jazyk romantizmu: hovorový, jasný, farebný, citový, plný zvolaní, prirovnaní, prívlastkov, metafor

Hrdina romantizmu: človek túžiaci po plnosti života a láske, častokrát nešťastne zamilovaný, v zápase o uskutočnenie svojho ideálu často zomiera, resp. nachádza únik v prírode a na vidieku, silný osamelý jedinec, ktorý chce niekedy spasť celé ľudstvo (mesianizmus) → *zbojník, väzeň, žobrák, revolucionár*

žena v romantizme: pasívna, nerobí nič, aby zmenila chod sveta, zostáva verná svojmu manželovi či milencovi

Lord **Byron** vytvoril nový typ hrdinu - **Titana**, ktorý bojuje za spravodlivosť, ale zostáva v tomto boji nepochopený

*Byron bol predstaviteľ anglického romantizmu. Je tvorcom **romantickej básnickej poviedky** /opisy prírody, aktuálne politické komentáre, dejové pasáže, citové vyjadrenia/. **Byronizmus je obdobou romantizmu**, ide o konflikt hrdinu so svetom, osamotený bojuje za slobodu.*

*Dielo: **Childe Haroldova púť** /lyricko-epická skladba, úvahy pútnika na ceste po EU/, báseň **Chillonský väzeň** /na hrade Chillon väznia povstalcu, ktorý po prepustení smúti za životom vo väzení/*

JOHANN WOLFGANG GOETHE - Nemecko

- **príslušník hnutia "Sturm und Drang"** (nemecké literárne hnutie, bol najmä proti osvietenstvu, požadovalo tvorivú slobodu, uprednostňoval sa cit pred intelektom a racionalizmom, dôraz sa kládol na prírodu a ľudové tradície)

román **UTRPENIE MLADÉHO WERTHERA**

- **dielo vo forme listov a denníkových záznamov s autobiografickými prvkami** (Goethe bol nešťastne zamilovaný)
- ide o **nešťastnú lásku maliara Werthera k Lotte** (mladík ju priťahuje, ale cení si vernosť), **snúbenici jeho priateľa Alberta**
- **Werther nenachádza zmysel života**, nedokáže sa vyrovnať s rozporom medzi túžbou a skutočnosťou - **zastreľí sa**

- **postava Werthera je silno romantická** → cení si na sebe len cit, nie rozum, nadchýna sa prírodou a Homérom, cíti odpor k spoločnosti
- román má dve roviny → vzťah Werthera k Lotte a vzťah Werthera k spoločnosti
- **veľa vnútorných monológov a dialógov**, príroda odráža psychiku postavy

veršovaná dráma **FAUST !!!** (inšpirácia v stredovekej povesti)

→ **učenec Faust (symbol pracovitosti)** v túžbe po dokonalosti uzavrie pakt s **diablom Mefistofelom (symbol sebecka)**

*Vo Faustovi sa spája komické s tragickým, nízke a vznešené. Je to **dráma o človeku, ktorý hľadá dokonalosť** a jeho vykúpenie nastáva, keď svoje schopnosti a dosiahnuté ciele využije na to, aby pomohol iným ľuďom.*

VICTOR HUGO - Francúzsko

-zakladateľ francúzskeho romantizmu

román **CHRÁM MATKY BOŽEJ V PARÍŽI !!!**

- dej sa odohráva v priebehu 15. storočia v Paríži

- *životné osudy mladej cigánky Esmeraldy, ktorú miluje pokrytecký kňaz Frollo, Frollo prebodne Esmeraldinho milého a zo zločinu obvinia Esmeraldu, hrbáč Quasimodo ju ukryje vo veži chrámu, v ktorom robí zvonára, Frollo Esmeraldu unesie, zatvorí u starej pustovníčky, ktorá v nej spozná svoju dcéru, Esmeraldu v závere románu obesia (dá prednosť smrti pred životom po Frollovom boku), Quasimodo v zúfalstve zhodí Frollo z veže chrámu, o dva roky nájdu v hrobke kostola Esmeraldinu kostru, ktorú objíma kostra muža s pokrivenou chrbticou – Quasimodo ukončil svoj život dobrovoľne pri Esmeraldiných ostatkoch*

- v románe sa vyskytujú typické romantické **kontrasty** → krásna Esmeralda / hrbatý Quasimodo

šľachetná duša Quasimoda / jeho znetvorené telo

Quasimodova láska / Esmeraldina ľútosť

Frollova láska / Esmeraldin strach

idea diela: **škaredý zovňajšok neznamená škaredé vnútro (a naopak)**

- hlavná dejová línia je prerušovaná napr. opismi Paríža = vstupujúce realistické prvky v Hugovom románe

ALEXANDER SERGEJEVIČ PUŠKIN – Rusko

veršovaný román **EUGEN ONEGIN**

→ **hrdina znechutený a rozčarovaný prázdny životom vyššej spoločnosti** odchádza na vidiek, kde sa nudí, zabije v súboji svojho priateľa Lenského, odmietne lásku Tatiany, vyberie sa na potulky po Rusku a po čase zisťuje, že Tatiana sa vydala, uvedomí si, že ju miluje a vyzná jej lásku, Tatiana ho odmietne (ale stále ho ľúbi)

Eugen = typ „zbytočného“ človeka (je znudený, nie je schopný urobiť šťastného ani seba samého)

historický román **KAPITÁNOVA DCÉRA !!!**

→ **ľúbostný príbeh mladého šľachtica a dcéry jeho veliteľa**

-dielo spája **príbehovú líniu s historickými reáliami** /Pugačov, Katarína II./ a nesie **znaky ľudovej slovesnosti**

- historické postavy sú idealizované

V tomto diele Puškin opisuje najväčšie sedliacke povstanie v roku 1773, za panovania cárovnej Kataríny II. Hlavným hrdinom je Griňov, šľachtický syn, bojar. Peter Andrejevič Griňov bol od narodenia zapísaný u Semionovského vojenského pluku, kde mal jeho otec starého priateľa, vyššieho dôstojníka. Už ako sedemnásťročného ho otec poslal so sluhom Saveljičom ku svojmu pluku do Belogorskej pevnosti. Cestou kočom ich zastihla snehová metelica, zišli z cesty a stratili smer na šírej, snehom pokrytej planine. Natrafili na tuláka, ktorý ich priviedol v tej fujavici do neďalekého hostinca. Konečne po viacdennom utrpení prišli do Belogorskej pevnosti. Prihlásil sa u svojho veliteľa, kapitána Mironova, ktorý mal dcéru Máriu Ivanovnu. Máriu mal rád tamojší seržant, no ona ho odmietala. Bolo to jednoduché nenápadné ruské dievča s múdrymi dobrými očami, krásnou dušou a verným srdcom. Tým si získala aj Griňova. Medzi ľuďmi, nevoľníckymi sedliakmi, vznikali nepokoje a vzbury. Búrili sa uralskí kozáci, celé Povolžie i celé Baškírsko. Viedol ich samozvanec Jemal'jan Pugačov, ktorý sa vyhlásil za cára Petra III. Bol to ten tulák, ktorý sa stretol s Griňovom vo fujavici a bol mu vďačný za jeho láskavosť a štedrosť. Povstanie nadobudlo rozsiahle rozmery a plienilo všetko. Keď sa Pugačov so svojimi povstalcami dostal do Belogorskej pevnosti, dal povraždiť aj Máriiných rodičov. Máriu zachránila popova žena, u ktorej sa skrývala. Vtedy sa Pugačov stretol aj s Griňovom, spoznal ho a omilostil. Griňov poslal Máriu so svojim sluhom Seval'jičom ďaleko k rodičom, ktorí síce boli najprv proti ich vzťahu, no neskôr si ju veľmi obľúbili. To sa mu podarilo len po známosti s Pugačovom. Ale neskôr bol Griňov ako Pugačov špeh cárovnou obvinený a vyhnaný na Sibír. Mária išla za cárovnou, a tá, keď vypočula celú pravdu, prepustila Griňova. Pugačovovo povstanie bolo kruto potlačené a vzbúrenci sa rozutekali. Pugačova (ako vodcu povstania) verejne popravili v Moskve v roku 1775.

Kapitánova dcéra zodpovedala Puškinovmu videniu sveta, kde najcennejšie veci nevyplývajú z konvencií a formalít, ale sú výsledkom osobných vzťahov, obetovania sa a lásky aj za cenu, že je nevyhnutné porušiť pravidlá. Podľa Puškina mala spoločnosť len tvoriť rámec a dopĺňať harmonické väzby medzi ľuďmi. **Najvyššiu hodnotu má láska a schopnosť obetovať sa za druhého.** Ako ich protipól sú postavené sebestvo Švabrina /slúžil s Petrom v posádke/, nesúdržnosť a vzájomná nedôvera povstalcov.